

૪૪૬૨

વિવિધ જ્ઞાનનો સારાંશ.

ભાગ ૧.

— ૦ —

રચી પ્રગટ કરનાર.

મહાસુખરામ નરસિંહરામ મહેતાજી ભટ.

રહેવાશી.

કરબે કપડવણજ.

— ૯૯ —

સંવત ૧૯૪૬

સને ૧૮૯૦

અમદાવાદ—આર્યોદય પ્રેસ.

— * —

ક્રીંમત ૦—૩—૦

અર્પણ પત્રિકા.

રાજ્યમાન રાજેશ્રી હરીલાલ દામોદર.

સખાકિનિટ જડજ સાહેબ.

ભાવનગર.

મનહરે છંદ.

દયાળુ દામોદરના, સુત હરીલાલ શાણા.
ભણે ભાવ ધારી ભાવ-નગરે રહેલ છે;
સ્વદેશની સંતતી સુ ધારવાને સાર આપ,
તન મન ધનથી સ-દા શ્રમ કરેલ છે;
મેળવી છે જગે મોટી, મુનસફ કરી આપ,
નીતિ પ્રીતિ રીતિ રહી, ન્યાયમાં દરેલ છે,
સારો સારો પંથને અ-નુસરી આનંદી આપ,
સ્વરાજ્યની સેવા કરે, વિખ્યાત થએલ છે.
મારે અમે આપ સાહે-બનું છે વતન એક,
તેથી મારા મન ગાંઠે, રોહજ વધાવીઓ;
જેથી આ વિવિધ જ્ઞાનનો સારાંશ ભાગ પડે,
અર્પણ કરીને આજ, પૂર્ણ પ્રેમ લાવીઓ;
પ્રેમ કરા પત્ર થકી, આપના હુકમ વડે,
અર્પણ કરવાને, સારો લાગ ફાવીઓ;
કરે નરસિંહ સુત, મહાસુખ પ્રેમ ધરી,
વતને વડીલ બીજો, નજરે ન આવીઓ.

પ્રસ્તાવના.

આ લઘુ પુસ્તકમાં જે જે વિષય દાખલ કરેલા છે. તેમાંના થોડાક વિષય અમદાવાદમાં ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થયા પહેલાં જનાવ્યા હતા, તે ધણા ખરા મહેરબાન રાવસાહેબ મહિપતરામ રૂપરામના હાથ નીચે રહી બે વરસમાં જે જે સુચાન સંપાદન કાઢ્યું તેનો અનુભવ મેળવવાને, તથા ટ્રેનિંગ કોલેજના સ્કૉલર બાઈના વિન્નેગથી દુઃખી થતા આત્માને દીક્ષાસો દેવાને સારૂ અને ૧૮૮૮ પછી જનાવ્યા છે.

આ વિષય છપાવવાનો મારો હેતુ નહતો, પરંતુ કેટલાક બાઈના કહેવાથી અમને માલમ પડ્યું કે આ વિષયો બાળકોને ગમતની સાથે બોધકારક થઈ પડશે. તેમ જાણવાથી હાલમાં સુધારી વધારીને છપાવ્યા છે.

આ પુસ્તક ધાર્યા કરતાં વધી જવાથી કેટલાક વિષય તેમાં દાખલ કર્યા નથી. તે પૂરતો આશ્રય મળેથી તેનો બીજો ભાગ થોડી સુદતમાં છપાવી બહાર પાડીશ. જ. (મહેરબાનર જૂઓ.)

ધશ્વર સ્તુતિ,

શિખરણી છંદ.

અહો શંભૂ દેવા, ઉર થકિ વિસારું નહિ કદા,
કરું તારી સેવા, જરૂર સુખ પામું અહિ સદા;
પ્રભૂ તારી માયા, લલુપ્તિ થકી શી ગણિ કહું,
મહા પાપી હું છું, તદ્દપિ તુ દયાથી વસિરહું.

૧

નહીં પાણું નીતિ, પરમ હૃદય બોલું જુદ બહું,
ખરો અજ્ઞાની હું, અપ્રતિત કરતાં નવ ડરું;
સદા શાન્તાકારા, નિશ દિન નમું ના શિવ તને,
કરી બકિત ના મેં, કદિ જગતમાં નિશ્ચલ મને.

૨

કરી ચોરી ચાડી, કપટ કરતાં હું નહિ ડરો,
પ્રભૂ સંસારે મેં, કુકરમ કરીને જરૂર કરો;
ગુમાવી દીધો છે, વખત વિભુ મેં આજસ વિષે,
જીવાનીમાં છાકી, મલિન મતિ રાખી મન વિષે.

૩

બડાઇ માર્યામાં, નહિ કદિ પ્રભૂ પાછળ પડ્યો,
કરી નિદા સૌની, કુકરમ તણો ઘાટજ ઘડ્યો;
કર્યો ઠટ્ટા ઠાલા, ઠગ બનિ ઠગ્યો સર્વ જનને,
વિસારી દીધા મેં, વિભુ વિષય મધ્યે રહી તને.

૪

વસંતતિલકા.

તારી કૃપા થકી પ્રભૂ શશિ સૂર્ય બાસે,
તારી કૃપા થકી અખી-લ ગ્રહો પ્રકાસે;

તારી કૃપા થકી મહા આમનાશ થાય,
 તારી કૃપા થકી બધા કુવિચાર બાય;
 દેવા દયા કરી તમે, વરસાદ દો છો,
 વ્યાપી ગઈ જગતમાં, વિપતિ હરો છો;
 ધાતા પ્રસાદ તુજથી, બધું વ્યોમ યોગ્યું,
 નિદાન શીવ તમથી, બધું જગત સોભ્યું;
 શાતા સદાય મુકને, વહતાં કરો છો,
 પંગૂ જનોપર દયા કરી ખાય દો છો;
 સણે નહીં શિવ સદા સણુતાં કરો છો;
 ભામે નહીં ભુવનમાં પ્રભૂ આંખ દો છો;
 વિદ્યા વિશા તુજ દયા થકી દેહ ધારી,
 અત્યંત ભક્તિ કરવા મતિ આપ સારી;
 અત્યુચ્ચ પાપ હરજો પ્રભુ માય બાપ,
 માળી કુકર્મ દૈનનાં શિવ નિત્ય કાપ.
 કોંઈ બાણી જગતમાં અપરાધ ભારે,
 હે ભક્તવત્સલ પ્રભુ પણ તું ન ધારે.
 તારો અનુચલ સદા શિવનાથ દેખું,
 ત્રાતા ત્રિલોક પતિ પ્રેમ સદા હું પેપું.

કુંડગિઆ છંદ.

કર્ણભાણુ કરણા કરો, જશવંતા જગનાથ,
 વિશ્વવર્ષિત વિશ્વેશ્વર, બચું બેડી હાથ;
 ભચું બેડી હાથ, વરદ શુભ વાણી આપો,

શાન્તાકારા શીવ, નિરંતર હુસતિ કાપો;
 અધીક ને અપરાધ, દાખને દેવ દયાળૂ,
 જશવંતા જગનાથ, કરેલા કરો કૃપાળૂ;
 પામર પ્રાણી હું પ્રભૂ, કંઈ અધરિત કામ,
 વૃથા ગુમાવી વય સહુ, શ્રી હરી સુંદર શામ;
 શ્રી હરી સુંદર શામ, અતિ અપરાધ અમારા,
 ખરેખર ખાધી ખાધ, અરે ધરણી ધરનારા;
 કહે મહાસુખરામ, દયાધર સેવક જાણી,
 આપ વિમલ મતિરામ, પ્રભૂ પામર છું પ્રાણી;
 પ્રેમ કરી પ્રસે કરો, મોહનજી મુજ રોગ,
 ગતી તમારી ગહન છે, સુખનો દે સંજોગ;
 સુખનો દે સંજોગ, અરીગંજન અનુરાગી,
 પ્રગટ્યો પામર રંક, બન્યો હું જરા સુહાગી;
 કહે મહાસુખરામ, ગતી શી થાશે મહારી,
 મોહનજી મુજ રોગ, હરી લે અરજ સ્વિકારી.

છાપો.

જમ જમ જગદાધાર, જગતનાં પાપ હરો છો,
 જમ જમ અરીગંજન, કૂવચન સહન કરો છો;
 જમ જમ તું જગપાળ, મુખ અમી ઝરણુ વહે છે,
 રંક રામ અજ નાથ, આવી સૌ શિર ધરે છે;
 ત્રિવિધીથી ત્રિભુવન તારજો, નમિ નમિ વંદુ ધરણી ધરણ;
 દે તું વિમલ મતિ અધહરણ, જમ પ્રભુ તું તારણ.

કુલજ્ઞા કંઠ.

પ્રભુ તમે પ્રેમથી મોક્ષ થાવા મને, મહિ વિષે આપિયો દેહ સારો,
 પણ પ્રભુ નિત્ય હું મોહ પાસે પડી, પા ધડી ગૂણુ ગાઉ ન તારો;
 જનનિના ઉદરમાં જે ધડી હું હતો, તે ધડી બોલતો સાઈ સાઈ,
 કહાડરે ખહાર તું ઈશ કહેણા કરી, નામ તારું કદી ના વિસાઈ. ૧
 વચન એ આ સમે હું ગયો વીસરી, સૂખ સંસારનું માનુ સાઈ,
 વરસ દશ બાર તો બાગપણમાં ગયાં, શીવ સ્વપ્ના મહીં હું ન ધાઈ;
 વરસ પંદર વિષે નાર પરણ્યો નકી, નવ નવા રાગને રંગ જોયા,
 પુરણુ પચ્ચીસ વય પ્રેમદા સાથ મેં, શીવ સંસારમાં દીન જોયા. ૨
 ત્રીસ ચાલીસમાં સુંદરી સ્પર્શમાં, લોભને કામ કીધાજ ભારી,
 મોહ માયા સજી કોધ કાડ્યો નહીં, ઇશ મમતા અતિ મેં વધારી;
 સાઠ સીતેર લગિ સાન આવી નહીં, તો પછી ઐશિએ આશ શાની,
 તેવુએ ના રહે નગર કાયા તણું, રાંડ રોશે પછી રાગ તાણી. ૩
 જ્યાં સુધી જીવતો દેહમાં વાસ છે, ત્યાં સુધી સર્વ તો બાધ બાખે,
 જાય છે જીવ જમરાયતી સોડમાં, તે ધડી દેહને નાજ રાખે;
 આવીને નર ધણા બાંધી મજાતને, લેછે સ્મશાનમાં દેહ મૂકે,
 રાગ બહુ કહાડીને રામશ્રી રામ કહી, આગને આણુતા લોક હુંકે. ૪
 ઓ ગયા બાપજી ઓ ગયા બાપજી, છોકરા છોકરી એમ બોલે,
 દેહને બાળીને ખાખ કરી ઘેર જૈ, કોથળી કાડથી સર્વ બોલે;
 હામ ના હાથમાં આવશે તો સગાં, સર્વ મારાં યશે ઇશ વેરી,
 બાઈને બાધ બેગાં મળી બોલશે, મૂરખે લક્ષ્મિ ધરિ ના ધણેરી. ૫
 જે ધરી પોટલી પેટીમાં તો વળી, નારમારી પુરણુ પ્રેમલાવે,
 લોકમાં આખરે કહાડવા કાજરે, ખજ કરી ખરચ થોડો કરાવે;

મારીપૂઠે પ્રભૂ ખરચ કાઢી કરે, બાર તલ જેટલું હું ન પામું,
 તોય મૂરખ અહીં પાપ માથે લાઇ, ધન કરૂં એકહું હું નકામું. ૬
 લોભને કામમાં માનવી નાપડે, તો પછી દુનિઆ કેમ ચાલે,
 ત્યાગી થે તપ કરે તો ત્રિભૂવનપતિ, સર્વને ક્યાંથી તું અન્ન આલે;
 સકળ સંસારમાં સરવ વસ્તૂ અજી, માનવી જીવના કામ સારે,
 પણ રૂંડા કામમાં આણુતારે નથી, નામ લેતા નથી કોઇ ત્હારે. ૭
 છરૈ છરા છેદશે શાક સોટા વળી, કાપશે લાકડાં મોટ મોટાં;
 જે ધરે તેહુને અંગ ઉપર કદી, તો કરે અંગને એજ હુંકાં;
 એજ રીતે પ્રભૂ રોજ આ જગતમાં, લોભને કામ રૂટે ચલાવું,
 તો પછી જગપતિ ભુવનમાં ભટકતાં, તાહરી ખ્હીક શાને ધરાવું. ૮
 તૂજ અભરા ભરણુ તૂજ અન્નરા મરણુ, તૂજ તારણુ તરણુ જગતપ્રાતા,
 તૂજછે સુખકરણુ તૂજછે દુઃખ હરણુ, તૂજછે શુભની વાત ચાતા;
 તૂજ હરકત હરણુ તૂજ ધરણી ધરણુ, તૂજ ભવદેવ ભંડાર ભર્તા,
 તૂજ અશરણુ શરણુ શીવ સાક્ષાતછો, પાપનાં પૂંજ પ્રલેજ કર્તા. ૯
 ગહન તારી ગતીથી પ્રભૂ ગગનમાં, સૂર્યને સોમ ગ્રહરાજ બાણું,
 વરસના નિયમમાં વૃષ્ટિ કરો સદા, ધન એવા દિસોછો દયાણું;
 રામજી રાખજો મ્હેર અમકપરે, ભક્તને ભૂધરા દીનજાણી,
 હેવિભૂ જગધરા સકળ ગુણુ તાહરા, શી રીતે હું ગણું મૂઢપ્રાણી. ૧૦
 હે દીના નાથજી હું કહું કરગરી, દાસનું છેક દારીદ્ર કાષો,
 સ્તૂતિ ગુણુ તાહરા પ્રેમથી ખોલવા, વિમલ નીતી અને જ્ઞાન આપો;
 ભટ મહાસૂખ કહે શીશ ચરણુ ધરી, પાપ કર માફરે દીન બંધુ,
 ક્ષમાડરે કાળજી માંલથી ઝેર સૌ, જે થકી હું તરે ભવસિંધુ. ૧૧

વિવિધ જ્ઞાનનો સારાંશ મનોપદેશ

મનહરછંદ.

હે પ્રાણ, સુખપ્રાણ, તજ જીર, મરતાર.

ધર ધ્યાન, કર માન, જંગલીશ, દિન નીશ.

શુભ વ્રાત, નિધાન, દેહાન, ભગવાન.

સમશાન, નિસમાન, આ જગત, છે ઠગત.

ખલિયાર, દુષ્પ્રકાર, નિરધાર, આવાર.

હૃષ્પકાર, કરસાર, નરતાર, ધરિ પ્યાર.

રે'નામ, આ ઠામ, સત વ્રાત, વદ વ્રાત,

સુણ મૂઠ, તજ જૂઠ, કહું ચાર, સતધાર.

સ્ત્રી પુરૂષની જીવાની.

મનહરછંદ.

જનની જીવાની જ્યારે, મનમાં પૂલાઈ ત્યારે,

કરે અતિ દુષ્ટ કામ, જરા મહીં લાજતા;

જીવાનીના જોરમાં તો, પાપ ટાપ મેલી વાંકા,

નવાં નવાં વસ્ત્ર પહેરી, ઘણા નર ચાલતા;

શીરતણા કેશને તો, હોળી ચોળી સાફકરી,

ધામેછે ધૂપેલ તેલ, મૂખે પાન આવતા;

કાનમાંતો અતરનાં, પુમઠાં ધાલીને પોતે,

હાથમાં રમણી વળી, લાકડી દહેકાવતા.

પશુ દુરીજન વળી, સફાઈ અતાવા કાજ,

ધોતીઆની પાટલીને, આપ ચીપ કરેછે;

આરશીને સામે ધરી, શીશ્માં ટીકા મેશકસી,
સરારથી પટીકામાં, ઠાંકણીઓ ભરે છે;
ઊંચા ઊંચા પુષ્ટ અને, ફેટાકીન પ્રેસને વળી,
છાતીઓ અદ્દર રાખી, બનરમાં ફરે છે;
કહે મહાસુખરમ, મુરખ જુવાની જન,
અંતરમાં અભિમાન, પ્રેમ કરી ધરે છે. ૨

જુવાનીના જોરમાં તો, છુવ જાણે જનું નહીં,
અમત ખાધને આવ્યો, એવું પોતે જાણે છે;
તેમ વળી જુવાની તો, કોઈ દીન જાણે નહીં,
એમ ધારી મન ધિમે, સદ્ બણા આવે છે;
પર પ્રેમદાઓ તણાં, મન હરી લેવા માટે,
પાન ખીડાં ચાવી પોતે, મુખ લાલ કરે છે;
કોઈ દીન પ્રભુ તણે, નામ જીમે લેતો નથી,
મહાસુખ કહે એ તો, માનવી ગુમાર છે. ૩

ભાવ ધરી બર જુવા-નીમાં કોઈ જોગી ધાય,
કોઈ કાવ્ય રચી રૂડાં, કપીથી જણાય છે;
ભાવ ધરી બણી કોઈ, ભારે જગો મેળવે છે,
જ્યોતિશ જોવામાં કોઈ, ધણા વખણાય છે;
કોઈ નર નવી નવી, કળાનું શોધન કરે,
તેથી તેનું નામ શ્રેષ્ઠ, વર્ગમાં ગણાય છે;
કહે મહાસુખરમ, જુવાનીમાં જોવા ગુણ,
તેવા તેની સાથ અંત, લગીરે તણાય છે. ૪

લલના તો લાલ લાલ, ટીલડી કરી કપાળ,
 ઠમક ઠમક પોતે, હાથી સમ ચાલતી;
 કોઇ રાજ્ય હાર જાય, કોઇ નીચ નાર થાય,
 કોઇ નીજ નાથને તો, પાન ખવડાવતી;
 કોઈ ઘણી લાજ ધરે, કોઈ કોટી કંથ કરે,
 કોઇ સાસુ સુતને તો, પ્રેમથી ખોલાવતી;
 કોઇ બેશી મેડીપર, સોળ શણગાર સજી,
 પર પુરષોને બેઠ, નેનને નચાવતી. ૫
 ગળે ધાલે ગોરી ઘણી, ધુધરીએને ધડાવી,
 ધરેણાં ધાલીને ચાલે, ધુધર ધુમાવતી;
 છુંદણું છુંદાવી ગાલ, છમક છમક નાર,
 છળને કપટ કરી, કંથને દુભાવતી;
 સતી સાચા સંત સાથે, સંગીત શીખે છે શાસ્ત્ર,
 શીખી સત કથા સારી, શોકને સમાવતી;
 કોઇ રામા રમુજીથી, રજનીએ રંગ રમે;
 કોઇ ભામા ભાવ રાખી ખાળને બણાવતી. ૬
 અરે સહુ નરનાર, સુણુજે રાખીને પ્યાર;
 સ્વપના સમાન આ, જીવાની જોર જાય છે;
 પાયથી ચલાય નહીં, કેડથી બેસાય નહીં.
 ચસુથી જોવાય નહીં, ડાચાં બેશી જાય છે;
 શામ કેશ લય પામી, સઘળા સફેદ થાય,
 થર થર થુળ કંપે, એવી દશા થાય છે;

માટે મહાસુખ કહે, મદ તણ પ્રભુ બળે;
દીનપર દીન જાય, આયુ ઓછું થાય છે.

૭

મા બાપની સેવા કરવા વિશે.

મનહર.

કાશી ગયાણ ગયાને, જગંનાથ જોઈ આવ્યા;
લંકામાં જઈને જોયું, જ્યાં છે સીતારામરે;
જોઈ સોમનાથ વળી, દ્વારકાં નીલાળી જોઈ;
મકકામાં જોયું તો રૂડા, પેર્ગમ્પર દામરે;
વૈજનાથ કેદારને, પાલીતાણે દેરાં જોયાં,
નાશક ત્રંબક રણ-છોડણનાં ધામરે.

કહે મહાસુખરામ, તિર્યે તો અનેક કર્યા;
માત તાત સેવ્યાં ન તો, કામનાં ન કામરે.

૧

જેણે નીજ માબાપની, સેવા કદી કરી નહીં;
પ્રભુની સેવા કરી તો, કહો તે શા કામની;
માત તાત તણી કદી, પ્રાર્થના કરી ન પ્રીતે;
પ્રભુતણી પ્રાર્થના તે, જાય છે ન કામની;
માત તાત તણી આંત-રડી ખુશી કરી નહીં,
અન્ય તણી કરી તો તે, ન કર્યા સમાનની;

કહે મહાસુખરામ, જગતમાં જનમીને,

માત તાત તણી સેવા, કરો નર મામની.

૨

ફરી ફરી સુખ મળે, જગતનાં જાણો માઈ,

માત તાત નહીં મળે, કહે બે કપાળરે;
 નારી મિત્ર પુત્ર પણ, કાઈ કાળે મળી આવે,
 મળે ન માયાપ જોનાં, ખુદી ગયો કાળરે;
 માત તાત તણા ગુણ, ગણતા ગણાય નહીં,
 કાઠો કદી ગુણીજન, મહો તણી બાળરે;
 કહે મહાસુખરામ, પુરણ ધરીને પ્યાર,
 માત તાતની સમીપ, હું છું નાનું બાળરે.
 માત તાત તણો ભાવ, મેળવ્યો ન ભક્તી રીતે,
 અન્ય તણો મેળવ્યો તે, જયછે ફાકટ રે;
 માત તાત તણું કદી, ધ્યાન ચિત્ત ધાર્યું નહીં,
 પ્રભુજીનું ધ્યાન ધર્યું, તેતો કરી વેઠરે;
 પુત્ર થઈ પીડા આપે, જગતમાં માયાપોને,
 નફનો નિવાસી થાય, તેતો જન તેટરે;
 કહે મહાસુખરામ, જનમ્યો તું જનમાં કાં ?
 જનમ્યો ન પથર કાં, જનની પેટરે.

સ્ત્રીએ પતિને તેજ પિયરમાં નહિ રહેવું તે વિષે.

કપાળરે.

પતી વીના ને સતી, આન જગતમાં નિવ પામે,
 પતી વીના ને સતી, રહેલું હાથ તથા પાસે,
 પતી વીના ને સતી, બાપાનું મૂળ લીધરે,
 પતી વીના ને સતી, શરીરપર આજ ચલાવે.

સ્વામી વીના જે સુંદરી, જમમાંહી વાસો વસે;
ભટ મહાસુખ સાચું કહે, સુજશ સદા તેના જશે.

મનહર.

જીવતી જોખનમાંહી, પિતા તણી પ્યારી થઈ,
તણ દેઈ પતી નીજ, રહે પિતા ઘરમાં;
માત બ્રાત પાસે જઈ, બાબી તણું ભુંડું બોલે,
તેથી બાબી કહે ક્યાંથી, ગોંટી ચા કરમમાં;
નણંદ સાસુ મળીને, ઠામ ઠામ વાતો કરે,
બહુ મારાં કેવાં હીસે, બાણે રંભા ભવમાં;
એકી રીતે કંઈ તણ, કામની પિયર વસે;
દોટીયા કલંક તેને, લાગે પખવારમાં.

વસંતતિલકા.

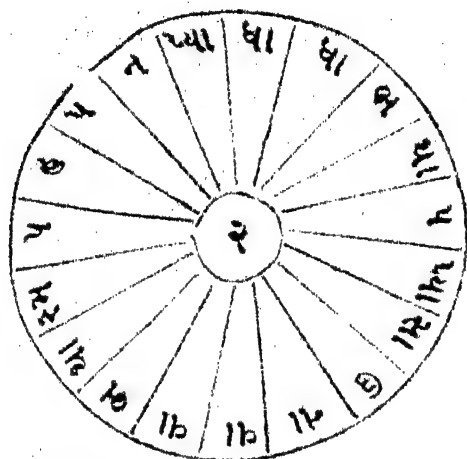
નારી વસે પતિ તણ નિજ તાત કારે,
તેથી થશે ભવ વિને દૂર વાત ભારે;
માટે તણ પિયરને રહિ સાસરામાં,
માનો કહ્યું જીવતિ સૌ સુખ સાસરામાં.

માલીની.

પતિપતિ, પતિ નિના, નાર કોહી ન, સુખી
પતિવિણ દિન સુગ્રીહ નાર દેખાય સુખી
રહિ કદિ પિતુ કારે, નાચ સામે લડીરે
નહિ નહિ નહિ તેને, સુખ એકે મહીરે.

હાહોરો.

ધારધાર ભરથારપર, પ્યાર સાર ઉરનાર;
વાર વાર ભરથાર રમર, પરહર પરનર પ્યાર.

ખળ મિત્રની ખામી.

મનહર.

જેને ઘેર જગતમાં, રંગીલી રામાઓ રમે,
ખળ લોકો તેની સાથ, મિત્ર થવા ચ્હાય છે;
જેને ઘેર જગતમાં, ડાહીને બણેલી નાર,
તેને ઘેર અહોનીશ મિત્ર ફેરા ખાયછે;
જેને ઘેર જગતમાં ગોરી ગુણવંતી જુએ,
તેને ઘેર ભાવ ધરી, ખળભાષ જાય છે;
કહે મહાસુખરામ, દેખું હું તો હામ હામ,
જીવતી જરૂર માટ, એવા મિત્ર થાયછે;
જેને ઘેર જગતમાં, ચતુર વસે છે નાર,

તેની સાથે સદા સહુ, દોસ્ત થવા ચ્હાય છે;
 જેને ઘેર જગતમાં જીવતી જીવાન જીએ,
 તેને ઘેર જીવખીઆ, જર લેષ જાય છે;
 જેને ઘેર જગતમાં, જંગલી ન દીસે નાર,
 જીગતી જરા લડાવી, મિત્ર તેના થાય છે;
 કહે મહાસુખરામ, દુષ્ટ મિત્ર કેઈ કામ,
 જીઓ તમે કામ કામ, જ્યાં જઈ જવાય છે,
 જેને ઘેર જગતમાં, જરતાણું જેર ઝાઝું.
 તેને ઘેર બેઠવાને, મિત્ર બહુ આવતા;
 જેને ઘેર જગતમાં, જરતાણું જેર જાણે,
 તેની સાથે મિત્ર સદા, મિષ્ટ વાણી બોલતા;
 જેને ઘેર જગતમાં, જીએ ધણા અધીકાર,
 તેને રોજ મિત્ર આવી, માન બહુ આવતા;
 કહે મહાસુખરામ, જર જે જરર આપે,
 તેની સાથે બળ મિત્ર, પ્રીત બહુ પાળતા.

કામળ અને કલમનો સંવાદ.

મનહર.

કામ સમે કલમકો, કામળને કહે વાત,
 કંઈ કદી રીસ હું તો, તને કાણુ આણુશે;
 મારા મુખ થઈ કદી, અંગ આ કાણું ના કરું,
 તો કામળ કાણુ તને, વિશ્વ વિષે જાણુશે;
 કંઈક કદાપી હું તો, તારી કેડ મુંકું નહીં,

માન મારી સાથે દેવા, તને પણ તાણશે;
જેજે માન પાન તું તો, પામું તેતો મારાપકી,
કોકટ તું કુલે પણ, મુજને વખાણશે. ૧

કલમનાં કારમાં વચન સુણી કાગળને,
કોષ તો અપાર મડ્યો, તેથી કહે કાળમાં;
કાળા કાળા મુખવાળી, તું કપટ કરે માણું,
જોડું મુજપર લખી, કરે તુજ હાલમાં;
અધિક અધિક શ્વેત, રૂપ જે આ મુજતાણું,
તેને કાળું કરી તુંતો, સોભાવે જે તાલમાં;
ભાળી તને સાચી મેંતો, ભોકાની નિદા લખીને,
ગાથ તું લગાડે મને, નકી આજ કાલમાં. ૨

કહેજે કલમ ત્યારે, કાગળજી સુણો વાત,
કોવિદના કરમાંહે, હુંતો ધણા દામની;
કુદી કુદી કોટ આગ-જે હું કપટ ભોક તણાં,
કંઈજ ઉઘાડાં ત્યારે, સહુ કહે કામની;
ખરેખર ખર જેવા, ભોક પાસે જાજી ત્યારે,
કિંમત પામુંજ હુંતો, કોડી કે મદામની;

નથી હુંતો કાળી પણ, સાચીતણા સંગ થકી,
કોવીદ કહે દેખાય, નાર મુખ સામની. ૩

કાગળજી ખોલ્યા પછી, કલમ વિચાર કરે,
ખીજ ત કદાપી હોય, સાચી રહ વાતણે;
નરનાર કોઈ દીન, સંસારે સાથે ના રહે,
તો મણીના જેવા મોંઘા, પુન આંધી આપણે.

બીજ વાળું તો પણ ક-દાપી વક્ષ યંતું ના તો,
 કહોને કલમ ક્યાંથી, ફળ રૂડાં આવશે;
 કથત આ મહારં માની, હું પદ પોતાનું મુકી,
 જગતમાં જોડે વસું, ત્યારે સોને બાવશે. ૪
 કલમે તો કાગળને, શામનું કારણ કહું,
 ને સુષ્ટિને શાહીબાદ, ચિત્ત ભમ ધાય છે;
 પોતે પોતા મન સાથે, વિચાર કરે છે કેવો,
 કહેવતો આથે તે તો, ખરી કહેવાય છે;
 પાસ પાડ સડી મરે, જાડ તણો ખાંડો કરે,
 આપે જાડ સુખ પણ, તેતો વગોવાય છે;
 તેથી રીતે કલમને, કાગળના જશ હુંતો,
 મોહું કામ કામ પણ, અવગુણ ગાય છે.
 મડી મહારીસ જમારે, પાયથી તે શીર સુધી,
 ત્યારે શાહીબાદ બાદ, ખડીએથી આવીઆં;
 અરે કાળા મુખવાળી, કલમ તું ખોલ હવે,
 મારો મંગ કયો થકી, ક્યાં માન ગુમાવીયાં;
 જો કદાપી જગમાં હું, જનમી ના હોત ત્યારે,
 મું હું કાગળ કાઢા, પાત જોનાં છોડીઆં;
 મારો મંગ કયો થકી, કલમને કર ખરી,
 મોઢા મોઢા કોપીદોષે, પુરતો પનાવીઆં.
 મારા થકી રામનું રા-માયણ રચાવું અતો,
 મારા થકી જહાં કાગ-વત તો મળવું જોઈ.

મારા થકી વિક્રમ ચ-રિત્ર તો પ્રગટ થયું,
 મારા થકી આખ્યાન તો, નળનું જણાયું છે;
 મારા થકી સતીઓના, ધર્મે તો છતા થયા ને,
 મારા થકી એકે એક, પુરાણ રચાયું છે;
 કાળા મુખ વાળી તું ક-લમ ઝટઝટ બોલ,
 મારા વીણ તં તો કહી, પુસ્તક બનાવ્યું છે!

શાહીનો ગરવ જોઇ, ખડ ખડ હસી પડી,
 ખડીઓ વિચાર કરે, પોતે થયો મદમાં;
 નથી જાણતી ખીચારી, કાળા અંગ વાળી નારી,
 કોના વડે કાયા નીજ શોભે સભાસદમાં;
 એટલામાં શાહી બાઇ, સામાં આવ્યાં ત્યારે પેલો,
 ખડીઓ ખુંખારી કહે, ક્યાં ફરે તું દંદમાં;
 કુળવંતાની જણેલી, જો છું તું આ જમમાં તો,
 મારા વીના કેમ રાખ-તા નથી કેા જોદમાં.

કલમ કાગળ અને, ખડીઆને શાહી તણો,
 મદ જોઇ માતા સર-સ્વતિ તહાં આવી છે;
 કહોરે કલમ અને, કાગળ તમારી વાત
 જ્ઞાને સાર અહીં તમે, લડાઇ મચાવી છે;
 ત્યાર પછી ખડીઆને, શાહીને બોલાવી પુછ્યું,
 કહોરે તમેને કેમ, બુંડી વાત બાવી છે;
 ચારેનો જવાબ આપ-વડાઇ તણોજ સુખી,
 સરસ્વતિ દેવીએ ત્યાં, વારતા સુણાવી છે.

પ્રભાતની વેળાએ તો, પાટી પટલાઈ કરે,
 ઈસ ઉપણાંને કહે, સુણો મારી વાતજી;
 જતન તમારું કર-વાને કદી જગતમાં હું,
 જનમી ન હોત ત્યારે, કેવી દશા થાતજી;
 તમારું પોષણ કરું, એટલુંજ નહીં પણ,
 ચાર નર બીજા પાણું, એવી મારી જાતજી;
 સુણી ઈસ ઉપણાં તો, કહે બાઈ સુણો તમે,
 અમે પણ તું સમાન, કુર ચાર બ્રાતજી. ૧૦

ખાટલાના ચાર પાયા, એવે સમે સંપ કરી,
 ચીસ પાડી ઇસ ઉપ-ણાંની પાસ ધાયા છે;
 કહો ઇસ ઉપણાં ત-મે તે શા લેખામાં અહીં,
 જાને માટે પાટી પાસ, અવગુણ ગાયા છે;
 નીશદીન તમોને તો, આડા ઉભા બંધ બાંધી,
 નચાવીએ મંદીરમાં, એવા અમે રાયા છે;
 સાંભળી સુનારો નર, ઝટ લેઈ જાગી બોલ્યો,
 સુનાર વીણ સહુની, બાળવાની કાયા છે. ૧૨

તેવી રીતે કલમ કા-ગળ જેના કાઢયી હું,
 કાળજમાં વાસ કરું, તહાં માન વામશો;
 સાંભળો તે શાહી બાઈ, શુર કરી સટકી હું,
 તહાં જે સીધાબ્યાં બાઈ, નકી માન વામશો;
 ખરે ખરી ખાતરીથી, કહું ખડીઆ ખુંખારી,
 ખોટું ન લગાડી મન, વિધાને વધારશો;

કહે મહાસુખરામ, સરસ્વતિ પૂઠ રહી,
બસાઈથી બવ વિષે, આગર જમાવશે. ૧૦

સંપ વિષે.

નારાય ઇંદ.

ખરો સુસંપ હેતથી તમે સદા કુસંપને,
યશે અધીક સુખને ચહો સદા સુસંપને;
કુસંપથી સદા થશે વિનાશ રાય રંકતો;
સુસંપ વીણીતો ગયો ખચીત રાય લંકતો. ૧
કુસંપ સંગથી તમે અધીક કષ્ટ પામશો,
સદા સુસંપથી તમે અપાર તાપ કાપશો;
ઉંમંગથી જુઓ કુસંપ આદર્યોજ કોરવે.
જુઓ અપાર કષ્ટ દેઈ, રાજ્ય લીધું પાંડવે. ૨
મથામ હિંદુ રાય તો, કુસંપ દીક્ષ આદરી,
તજીજી રાજ દામને ખની ગયાજી દીંગલી;
અથાગ સુખ પામવા, સુસંપ ઉર આદરો,
કુસંપ સંગતો તમે કદાપિ કાળ ના કરો. ૩
ખરો સુસંપ દૂધ પાણીનો દિસે સદા વળી,
અધીક કષ્ટ દૂધને થતાંજ પાણીરે બળી;
અપાર દુઃખ વેકતાંજ દૂધ જમ ઉભરી,
તમે સ્વદેશિ બંધુઓ રહો સુસંપ આદરી. ૪
જુઓ તમે ખચીત ખાલી થાય પાણી દૂધનું,
કહોજ કેમ થાય પાણી હોય જે સમૃદ્ધનું;

ખચીત નાશ થાય એક સુત્રનો તાંતણો,
 કહો વિનાશ થાય કેમ જૂથ સુત્રનો ધણો. ૫
 કુસંપથી જુઓ ગયું રાજ બાજીરાવતું,
 કુસંપ કષ્ટ રૂપ છે સદાય સુખ સંપત્તિ;
 સુસંપ સંગથી જુઓ નરેશ છે પ્રદેશનો,
 કુસંપથી ગયો સ્વદેશિ રાય આર્ય દેશનો. ૬
 સુસંપ જોઈ શત્રુનો સદા નિરાશ થાય છે,
 કુસંપ આદર્યા થકી અરી ખુશી જણાય છે;
 સુસંપ વાસ હોય ત્યાં સદાય લક્ષ્મિ વાસ છે,
 કુસંપ વાર વારથી સદાય સુખ નાશ છે. ૭
 કુસંપ નાત જાતમાં, કુસંપ છે કુટુંબમાં,
 કુસંપ જ્ઞાત જ્ઞાતમાં, કુસંપ ઠામ ઠામમાં;
 કુસંપ ઘેર ઘેર છે, સુસંપ વીણ લાડ છે,
 કુસંપ તો ખચીત માન કષ્ટ કેરૂં જાડ છે. ૮
 સુસંપથીજ નાત જાતમાં અધીક માન છે,
 કુસંપ જોઈ આદરે જરૂર તેહ સ્વાન છે;
 સજો સજો સજો સજો સુસંપને સદા સજો.
 તજો તજો તજો તજો કુસંપ ઉરથી તજો. ૯

શાર્દૂલ બીકીડીત છંદ.

મિત્રો હો સહુ સ્નેહ ધારણ કરી, પ્રીતી પુરી પાળવી;
 સાચા સ્નેહ થકી નિરંતર વળી, ખૂરી રીતી પાળવી;
 મિત્રો દૂશળ ક્ષેમતા હરખથી, રડા લખો કાગળો;

હું તો મિત્ર વિભેગથી મન વિષે, ઝાઝો થયો આક્રોશ.

૫૬.

જનની છવેરે જોપીચંદની.—એ રાગ.

ધન્ય ધન્ય મિત્રરે મુજ તણા, સૌને કહું હું પ્રણામજી;
 પ્રીત થકી પત્ર પાઠવું, વાંચો મિત્રારે મમજી— ધન્ય ધન્ય.
 પ્રીત કરીને પરવર્ષો, તજી સધળાનો સાથજી;
 વાત કહેવાની ના રહી, શું લખે મુજ હાથજી. ધન્ય ધન્ય.
 નિશદ્દીન રહેતા આનંદમાં, બેસી કરતા વાતજી;
 માદ આવે રહે મન ધણું, ઉદાસી દીન રાતજી. ધન્ય ધન્ય.
 બહું ભુંડરે ધણું કહું, કદી કરીઓ ના ક્રોધજી;
 મિત્ર વીરહથી મને લાજે, જાણે પડીઓ વિરોધજી. ધન્ય ધન્ય.
 ગુપ્ત વાતો મનડા તણી, કહીએ કોનીરે પાસજી;
 મિત્ર વગર રહેવાય નહીં, થાય હર્ષનો નાશજી. ધન્ય ધન્ય.
 જર ખરચે સૌ સાંપડે, મનને ગમતાં કામજી;
 પ્રીત કદી નહીં સાંપડે, સાચું કહું ખાધ સમજી. ધન્ય ધન્ય.
 ગુરૂ ભગનીરે માતને, વળી આતને તાતજી;
 હેતે કરી તેને નવ કહે, ગુપ્ત મનડાની વાતજી. ધન્ય ધન્ય.
 સ્નેહ થકી નરનાર સહુ, મિત્ર કરીરે પાસજી;
 ખાત પુછે મારગ મળે, થાય દુઃખનો નાશજી. ધન્ય ધન્ય.
 રાધે કૃષ્ણજી રાખજો, મિત્રો ઉપર મ્હેરજી;
 દયાજી તારી દયા વડે, થાય લીલા સ્હેરજી. ધન્ય ધન્ય.
 મદા સુખ પામે મિત્રથી, વધુ હું નીરવાણજી;
 સુખ દુઃખમાં સમ ભાગ લે, સત્ય મિત્ર એ જાણજી. ધન્ય ધન્ય.

લલિત વૃત.

- અરર મિત્રરે શું ગમ્યું તને, અરર ક્યાં રહ્યો છોડી મૂળને;
 તૂજ વિના રહ્યું કેમ જાયરે, દિવસ એકતે વર્ષ થાયરે. ૧
- હર ધડી તને, યાદ હું કરું, નવ મળ્યા યકી આંસુ હું બરું;
 વિનયથી તને વીનવું સદા, મુજતણો ગુનો ધારના કદા. ૨
- વિરહ તૂજથી થાય આપદા, વિરહ છોડવા આવશો કદા;
 અરર મિત્ર તું સૂણુ વીનતી, વિરહ તૂજથી શી થશે મતી. ૩

દોહરો.

હુઃખમાં મિત્ર દોહીલા, સુખમાં મિત્ર અનેક;
 શું કહું વારંવાર હું, અદ્ય મતીનો છેક.

મુર્ખાઈ વિષે.

દોહરો.

- સંપ તજીને આદરે, કુસંપ જોહ અપાર;
 સજ્જન જણો તેહને, મૂરખનો સરદાર. ૧
- અવની હિપર અવતરી, કરે ન પર ઉપકાર;
 ઝોટે રસ્તે ખરચશે, મૂરખનો સરદાર. ૨
- હિપજથી અદકું વળી, ખરચે જોહ ગમાર;
 લેણાના દેણા કરે, મૂરખનો સરદાર. ૩
- માત તાતને પરહરે, કરે ન કાંઈ વિચાર;
 પતિને પાયે નમે, મૂરખનો સરદાર. ૪
- પરણેલી સ્ત્રી પરહરી, સંગ કરે પરનાર;
 જર ખરચે એ વાટમાં, મૂરખનો સરદાર. ૫

ધરમાં ખાવા ના મળે, શી તો પેસા ભાર;

ખરખ કરે તો વારિ સમ, મૂરખનો સરદાર. ૬

જે વસ્તુ નિજ કામમાં, નાલે કદી લગાર;

તેમાં જર જે વાપરે, મૂરખનો સરદાર. ૭

જૂવાનીના જોરમાં ભજે ન જગકતીર;

ખૂઠાપણમાં શું કરે, મૂરખનો સરદાર. ૮

સદ્ગુરૂનું માને નહીં, ધરે અતિ અહંકાર;

શું સદ્વિદ્યા શીખશે, મૂરખનો સરદાર. ૯

પેટ ભરે ઉદમ વિના, જે નર આ સંસાર;

જર તેને જાણવો, મૂરખનો સરદાર. ૧૦

કંજુસાઈ કરી સદા, થયો જે પૈસાદાર;

કરથી પાછ ન વાપરી, મૂરખનો સરદાર. ૧૧

જ્યાં ત્યાંથી ભેગું કરે, ધન તો અપરંપાર;

દેવું નાપે આપતું, મૂરખનો સરદાર. ૧૨

અન્ય દેવને પૂજવા, મૂકી જગદાધાર;

બ્રમણ કરે જે હુવનમાં, મૂરખનો સરદાર. ૧૩

અખાધ નહીં પોતા તણો, તોપણ જે તકરાર;

અવલંબનથી આદરે, મૂરખનો સરદાર. ૧૪

લક્ષ્મી કરા સોમથી, અનુકંપા ન લગાર;

જે જન મન નહિ આદરે, મૂરખનો સરદાર. ૧૫

ખાળ વયે જે ખાળકો, શેષ નહીં લાણુનાર;

મ્હાસુખ માને તેહને, મૂરખનો સરદાર. ૧૬

પતિ વિન્નગ.

માલિની છંદ.

- હશિ હશિ હશિ જોલી, બહેન હું એક વાણ,
કરિ કરિ રિસ કંથે, ત્યારથી બેન નાણ;
અરરર સખિ ત્યારે, બહેતિ મૂકીજ કંથે,
શકુન શુભજ નેઈ, ચાલોઆ નાથ પંથે. ૧
- સખિ નહિ કંઈ નાણું, સખિ છું કે દુઃખીરે,
સખિ નહિ કંઈ નાણું, નગિ કે હું સુતીરે;
પિઉ પિઉ પિઉ હું તો, મૂખથીરે જપુંછું,
સખિ પિઉ વિણ હું તો, ઘેલછામાં ખપું છું. ૨
- નિત નિત નિત આવે, પ્રેમનું સ્વપ્ન મુંને,
સખિ પિઉ વિણ તે તો, પ્રેમથી કાણુ સણે;
ઝટ ઝટ ઝટ હું તો, ઉંઘથી બેન નાણું,
નહિ પતિ અહિં તેથી, બહેન સ્વામી હું મારું. ૩
- અલિ સખિ ખટ માસે, કંથજીરે ન આવ્યા,
બળિ નહિ કદિ રડા, કાગજોરે લખાવ્યા;
નથિ નથિ નથિ આવી, ખૂશની કંઈ વાતો,
અરર સખિ જશે, કેમ વીજોગી રાતો. ૪
- અરર અરર જશે, રૂપ ને આ જુવાની,
ઝટ ઝટ સખિ ત્યારે, શોખનું સાલ જોની;
નહિ નહિ નહિ ત્યારે, નાથને હું ગમુરે,
ડચક ડચક રાધ, બહેન તેથી બમુને. ૫

મરમ જળ વડેરે, કંથને મેં નવાડ્યા,
 ધણું ધણું ધૃત દેઈ, ભાત લાડુ જમાડ્યા;
 અતિ અતિ અતિ ભાવે, ખાંડ ને રોટલીરે,
 જમી કરિ તણુ વાગે, બેશિઆ ઓટલીએ. ૬

સપ સપ ગપ મારે, શેઠજી તો તહારે,
 ટપ ટપ ટપ ચાલે, પાંચ વાગે જહારે;
 ફરિ ફરિ ફરિ આઠે, શેઠજી ઘેર આવે,
 ઝટપટ કરિ વાળુ, કંથજી ક્યાંય જાવે. ૭

રજનિ બધિ ગુમાવી, નાથજી મુજ નેટ,
 સુરજ ઉદય થાયે, આવતા ઘેર શેઠ;
 વળિ અતિ અતિ શેઠે, દોરત લુંડા કર્યારે,
 નહિ નહિ નહિ મારી, પાસ કો દી ઠ્યારે. ૮

કદિ મુજ મન જાણે, જીવ કા'ડી મરેરે,
 પણુ મુજ કુળ લાજે, બહેન તેથી ડરેરે;
 લગીર શરમ નાહી, કંથ જે છે અમારો,
 સુણુ સુણુ સખિ તું તો, ધિક્ક આ જન્મ મારો. ૯

ઘડિ ઘડિ ઘડિ આવે, તાપને છાંયડોરે,
 રડ રડ રડ કર્તી ઘેર ના ભાયડોરે;
 બહુ બહુ ગરમીએ ઉકલાટોજ થાય,
 પણુ નથિ પિહ પાસે, શાંત શાથી પમાય. ૧૦

અતિ અતિ વળિ દીસે, દોડતાં વાઘજારે;
 સખિ પિહ વિણુ લાજે, છે બહુ આકજારે;

- ૬૩ ૬૩ ૫૫ડાવે, પાંખ ચક્ષીજ ખૂળે,
 સર તટ બગ ખેશી, મેડકા મચ્છ જૂએ. ૧૧
 ઝટ ઝટ ઝટ આવે, પંખિઓ પાણી પીને,
 અરરર મન મ્હારું, દેખિ દેખીજ બહીને;
 ૬૨ ૬૨ ૫૨ થંડો વાયરો વાયછેરે,
 બહુ બહુ બહુ ઝડો, હાલતાં થાયછેરે. ૧૨
 અતિશય ભિનિ રોજે, હું હવાનેજ બાળું,
 પશુ સખિ પતિ વીના કેમ હું રાત ગાળું;
 અધિક અધિક આવે ધૂલનીરે સુગંધી,
 પશુ સુખ નહિ થાએ, નાય વીના હું અંધી. ૧૩
 વળિ કમિ કમિ બ્યારે વાયુ ઉતોજ વાય,
 જરૂર જરૂર ત્યારે, ખાર તો પિંગળાય;
 નિકળિ નિકળિ આવે કીડીઓ તો દરેથી,
 નિરખિ નિરખિ રોહું, વાયદારે મચેથી. ૧૪
 ગડ ગડ વિજનારે, જો બડાકા કડાકા,
 તડ તડ તડ વાયુ, ખૂબ લેતો તડાકા;
 ચમક ચમક ચાલે, વાદળિ કાળિ જોરે,
 શિતળ શિતળ વાતો જોરમાં આવતોરે. ૧૫
 સખિ સખિ વળિ જોને, મેઢુલે મ્હોર કીધી.
 તદપિ ખખર કોદી, નાવલે નાજ લીધી;
 મુકિ મુકિ મુકિ માંદી, મૂજનેરે ગયા છે,
 સખિ નહિ કંઈ બાળું, નાય ક્યાં જો રહ્યા છે. ૧૬

(૩૦)

હર હર હર હર આલે, મેધ ઉતાવળે,
 સર સર શર વાગે, કુમળે કાળજે;
 સર ર ર ર ર આ જો, વાયુ આવ્યા ખરા રે,
 હર હર હર વાગે, પાંસળામાં છારે.
 ફિક્કે ફિક્કે પડિ હું તો, સ્વામી નાળ્યા થકી,
 તણ તણ તણ લાલી, સર્વ આ મૂખનીરે;
 સજનિ રજનિ લાગે, આજ બિહામણીરે,
 સખિ પતિ વિશ્વ ચિંતા, થાય આજે ધણીરે.
 જમિન હંપર રેલા, જાપટાથી મયારે,
 પ્રિતમ મુખથી રેલા, મૂળને ના ધયારે;
 વળિ શર વડે સારા, આવણે થાય છાંટા,
 નથિ પતિ સુખ તેથી, રોજ બોંકાય કાંટા.
 રસિક રસિક શોભે, ધાન્ય તે ખેતરોમાં,
 વિવિધજ દુસ શોભે, વનમે વાડિઓમાં;
 નથિ નથિ સખિ આવ્યા, કાગળો તેમનારે,
 હરખથિ સુણુ છેડો, તું મહાસખનારે.

પરનારીથી થતો પસ્તાવો.

ગીરધારીરે, નાત કહું તે વિચારે—જે રામ!
 હારે ચિત્રારે નાત સુણો એક મારી,
 મારી આય હલીજ નહારી;
 નજરે હરેરે, પરનારીની પ્રીત જાણી,
 તેજે અંતે રૂનેલી લીધી.

માટે મિત્રારે, કહુ સૌને કરજેડી,
 નાંખો પ્રીત પરનારીની તોડી.
 નહીં કરવો રે, નારી તણા વિશ્વાસ,
 કરેથીજ યશો એના દાસ;
 પશુ નારીરે, અંતરનું હેત ખતાવે,
 તેથી નર વણ્યા, ફસાઈ જાવે.
 તેવી રીતે રે, જોને મળી આ નારી,
 જોણે પ્રીત તણ હવે મારી.
 સૌથી પહેલાંરે, ઉલટથી કોણ આપ્યો,
 તેને કંઈ કહી એણે માપ્યો.
 તેણે જાણ્યુંરે, એની સોખત સુખકારી,
 પશુ પશ્ચી દીડી દુઃખકારી.
 પરનારીરે, હૃપરથી પ્રેમ ખતાવે,
 પશુ બીતરમાં રીસ ખહુ લાવે.
 પરનારીરે, પાપનું મુળ છે મારી,
 મિત્ર માનજો આ વાત મારી;
 નહીં રહેશેરે દામ તમારી પાસે,
 એતો પરનારી ખાઈ જાશે,
 જ્યાર તરથીરે, ઉદમ લેશ ન ચામ,
 એનું ચિત્ત ચતુરા હરી જામ.
 રૂપ સુણુરે, ધન, બળ, કરનારી,
 એ રાક્ષસ રૂપ પરનારી.

જ્યારે પાસેરે પૈસો પોતે ના બાળે,
ત્યારે છોડી ખીજને ઝાલે;
વળી જગમાંરે, કહેવાશે વ્યભિચારી,
તેથી ફજેતી થાશે તમારી.

જીવાનીમાંરે જણે પરનારી સેવી,
તેની ટેવ રહે પછી તેવી.

કોઈ કાળેરે, ડાહપણ દીક્ષમાં પારી,
કદી તજ દેશે પરનારી.

પણ લોકારે, વાત સાચી નહીં માને,
સહુ લૂચ્યો લકુંગો જાણે.

જીઓ રાવણુરે, સીતા સંગાયે મોહ્યો,
જેથી જીવડો તેણે ખોયો.

કેયાકીચકે રે, દુપદ્રી લેવા પારી,
ત્યારે ભીમે નાંખ્યા સાને મારી.

કળીકાળેરે, વ્યભિચાર વધ્યો ભારી,
છેયાં જણેછે દાદશે નારી.

તેથી બાળક રે, બળ બુદ્ધિમાં કાચા,
નહીં ખોલી શકે લેશ વાચા.

તેથી ડુબ્યોરે, દેશ હિંદુસ્તાન આજે,
રહું રાજ્ય ઇંમેજનું છાજે.

દેશી જનોરે, તજેને વ્યભિચાર,
વળી સજેને સત્ય આચાર.

માતાપ્રત્યે પુત્રનું બોલણું.

લલિતચંદ.

અરર માત તૈર્જીડ માસરે, ઉદર નીજમાં રાખી પાસરે;
 જાતન બૈા ક્યું લાવી લાડરે, નહીં વળી શકે, એજ પાડરે. ૧
 પુરણ માસમાં, શીરતો વળી, ઉલટ દીશમાં, થૈ ગયું ફરી;
 ઉદર માંચથી, થાળ વાળરે, જરેર ત્યારથી, થૈ તું રાળરે. ૨
 તદપિ એટલે,—થી ન આટપી, દિવસ રાતરે, સેશ ના જપી;
 કથન જે તને. સાનમાં કહ્યાં, સમજી તેહને, કાજ તો કયાં. ૩
 ભુખ થકી રહું, માત હું જઠા, પયજ પાનનું આપતાં તદા;
 નયન ઉપરે નીર જે હતું, ભુજથી ફેરવી તેહને લીધું. ૪
 પ્રયત્ન તું મને પાછ રાખડી, વળતિ પ્રેમથી, ખાતી માવડી;
 જરેર જાગતો મૂકી ના જતી, ઝડપથી ગએ-લીજ આવતી. ૫
 દુઃખ થવા થકી, રોહું જે થકી, તુરત આવિતું, સોતી આંખડી.
 મુખવડે રૂડાં ગીત ગાઈરે, મન ખુશી ક્યું તેજ આઈરે. ૬
 કર મધે ધરી સોડમાં મને, હરણથી મુકી, રીઝવ્યો તમે;
 મજબૂત બૈા વાર કાઢીરે, દુઃખ ધણું ખમ્યું મારીં માડીરે. ૭
 જળ વિના જગો જ્યાં દિસે વળી, લખ સુવાડીઓ સોડમાં ધરી;
 ધણિક વેળરે ખેલ ખેલતાં, નિરખિ મા મને વહાલ આણતાં. ૮
 રમતમાં વળી માતજી ખરે, લડી લડી હુંતો આવતો ધરે;
 રમતમાં ભુખ્યો માત યાહંજી, ખચિત ખોળીને ખાહું ખાહંજી. ૯
 ગમતમાં ધણી રાડ આદરું, સરવ વાંક મા માફ તું કરું;

ઉમર માહરી છોટી જ્યાં હતી, ઘણુંક ફેડયું ને દોળ્યું મેં અતી. ૧૦
 અતિ અનાડરે માત હું કરી, જમ સુતો વળી, ખાટ પાથરી;
 વળી ભણાવીઓ ભાવથી વધ, ગુણ ધણા દિસે શું ઘણું કહું. ૧૧
 સમય માંદગીનો કદી જુઓ, ધિરજ ધારીને ઓસડો પીઓ;
 ભિતરથી ધણો વહાલ આણતી, જરૂર છાતી સા-થેજ દાળતી. ૧૨
 ભુજવિષે મને, લે ઉંચો કરી, નિરખિ મૂખડું તું રહી ઠરી;
 અતિસ ધાવવા માયું માર્યુંરે, તદ્દપિ ચિત્તમાં વહાલ આણ્યુંરે. ૧૩
 અહરનિશ તું મૂખ આપતી, ધણિક પ્રીતથી મા રમાડતી;
 પ્રભુજી રાખશે મુજને તુને, કરીશ સેવના આવિ તું કને. ૧૪

સાસુના હેત વિષે,

શાર્દૂલવીક્રીડીતછંદ.

ખાજાં ઘેગર સૂખડી, દહીં વડાં, શીરો અને રોટલી,
 લાડૂ ભાત કમોદનો સરસ કે, શાકો તથા શેલડી;
 કેળાં દાડમ સફંરા પયપુરી, કેરીતણા સ્વાદમાં,
 સૌથી સ્વાદ અપાર જાણું મનમાં, સાસુતણી વાતમાં.

મનહરેછંદ.

શાણી સાસુ દીકરાની, દારાને ડરાવે નહીં;
 વહાલ રાખે વહુપર, દીકરાની તુલ્યજી.
 શાણી સાસુ દીકરીના, કંથને દુભાવે નહીં;
 રાજી રાજી રાખે રોજ, નહીં લેશ ભુલ્યજી.

(૩૫)

શાણી સાસુ શાંત મને, સહુને ખુશી કરીને,
સંસારીક બોધ દેતી, રૂડા તે અમુલ્યજી;
કહે મહાસુખરામ, સાસુ શાણી ન મળીતો,
દુનિયામાં દેખો જન, એક મહાશયજી.

સુખે દુઃખમાં શું યાદ આવે !

ચોપાઘ.

સુખે સાંભરે ધરની નાર, દુઃખે સાંભરે મિત્ર અપાર;
સુખે સાંભરે રૂડી નાત, દુઃખે સાંભરે ક્યાં છે માત.
સુખે સાંભરે જોવી ખાપ, દુઃખે સાંભરે નિજનો ખાપ;
સુખે સાંભરે બાલુતર વહ, દુઃખે સાંભરે ક્યાં જમ રહ.
સુખે સાંભરે બાંડ બચાઈ, દુઃખે સાંભરે સમ દુવાઈ,
સુખે સાંભરે બહુ રમવું, દુઃખે સાંભરે છે મરવું.
સુખે સાંભરે સત્ સંયોગ, દુઃખે સાંભરે પુત્ર વિજેગ;
સુખે સાંભરે સ્વાદ અપાર, દુઃખે સાંભરે જગદાધાર.

કુંવારાનો કડાપો.

કહેવત છે કે—કુંવારા કોઢે મરે ને પરજોલા પીડાઈ મરે.

માલિની હંદ.

પુરવ દિશ બણીધી, સૂર્ય તો અસ્ત પામ્યો,
બુવતિ વગર જોતે, ડાંડને શોક જામ્યો;
અતિશય મત સાથે, ખૂબ વીચાર કર્યો;

ડચક ડચક રોધ, આંસુડે આંખ ભરે.

૧

પછિ વળિ જુનવારે, આવિયો મિત્ર તેનો,
નવિન કિમતિ ભારે, લાવિયો શુભ શેનો;
કર મહિ ધરિ શેનો, આપિયો ભાઈ બ્યારે,
મદમદમદ ફૂંડે, બોલિયો મિત્ર ત્યારે.

૨

સુંદરિ વગર શેનો, શું કરુંરેજ ભાઈ,
આતિ મન ભમતું છે, ઘેર ના એક બાઈ;
કદિ નહિ જન કોઈ, દેવતા દીપ આપે,
ધર મહિ નહિ જાવા, દેજ વાંદા પ્રતાપે.

૩

જરૂર જીવતિ જોને, મંદિરે રોજ મ્હાસે,
સુખ થકી નહિ માગે, તોય સૌ લોક આસે;
નદિ સર કુપ કાંઠે, નારિઓ જોઉં જાઝી,
આતિશય મનમાંરે, દુઃખ પામું હું દાઝી.

૪

ઝટપટ ધર આવી, ખૂણમાં હું બરાઈ,
વદુ મુજ જીવ પ્રત્યે, ડાંડની વાત બાઈ;
પ્રથમ ભવ વિષે તે, જીવ શું પાપ કીધું,
સુખ નહિ સુંદરિનું, શમભે આજ દીધું.

૫

મુજ જવળ કદી જો, જોશ જોનાર આવ્યો,
જનમ કુંડળિ કેરો, સેખ તેને ખતાવ્યો;
જનમ કુંડળિ જોઈ, વાત બોલે વિચારી,
જરૂરજ ખટમાસે, આવશે ઘેર નારી.

૬

રોલાવૃત.

પાંદાતણો વિલાપ, વિગતથી વદુહું આજે,
 પાંદો મની ઉચ્ચાર, કરતાં મન બહુ લાજે;
 તોમણ મેં આ વાત, ઉરમાં લખવા ધારી,
 સાર સાર હું લખું, રતિપુર મતિ છે મારી. ૧
 દુઃખતો અપરંપાર, વહે છે પાંદો જનતો,
 સ્વપ્નામાં નહિં સુખ, મળે બાપ કે દનતો;
 પાડોશીનો પ્રેમ, વધે ના પાંદો પરતો,
 કરે ન કે વિશ્વાસ, પડોશી પાંદો નરતો. ૨
 રાખે નહિં બહેવાર, પડોશી પાંદો સાથે,
 મનમાં મોટી ખેલીક, આજ કે મૂકે માથે;
 પાડોશીનો પ્રેમ, એક પાંદો જન જાણી,
 નહિં લેવા કદિ જાય, દિપ દેવતા કે પાણી. • ૩
 ભોગે ભોગે જાય, ડાંડ લેવા કંઈ વસ્તુ,
 હોવે લો લખ જાય, એમ નહિં કહે અમરતુ;
 સ્ત્રીયા કાળે જાય, ખેલવા રનેહી દારે,
 વિષ વિષ વાતો ધાય, લોકમાં તેની ત્યારે. ૪
 પાડોશીની સાખ, પ્રભાતે પૂરાવેતો,
 દેશે કાને હાથ, હતાં સૌ ધરમાંહીતો;
 એવો પ્રેમ સદાય, રહે પાડોશીનોતો,
 શી કરવીરે વાત, યિજ્ઞની માંડીનેતો. ૫
 પાંદાનું દુઃખ જોઈ, દયા નહિં દિલમાં લાવે;

બળો ડાંડ અવતાર, એમ નિત હૃદમાં આવે;
 કદાપિ વાંદો હોય, પુરે પુરો જો પંડિત,
 તોપણ કરશે લોક, મન વાંદાના અંડિત. ૬
 વાંદાનો વિશ્વાસ કરે નહિ કોઈ જગતમાં,
 જાડત જાતનો હોય, ગણે તોય જગજગતમાં;
 જેમ ક્ષેત્રમાં નાશ, થાયછે સાંઢાયી તો,
 એ રીતે નુકસાન, થાય છે વાંદાયીતો. ૭
 વાંદા જનને હાર, કોઈ પાણી ભરવાને,
 આવે નહિ કો નાર, લેવા દૈણું દળવાને;
 તળાવ કે નદિ હામ, પાણિ ભરવાને કાળે,
 આવે જીવતી નાર, જોઈને દીલડું ઘાટે. ૮
 કરે ઘણું કદપાંત, કુવાપર જ્યાં છે નારી,
 રખે આવીને ડાંડ, આખર લેશે મારી;
 માટે દોડા દોડ, કરીને ટોળે યાત્રી,
 ધમ ધમ કરતી જાય, જીઓ નારી હરખાતી. ૯
 સગો થાય નહિ તોય, બહાલ વાંદાપર આણી,
 રસ્તે જાતાં નાર, જાય છે ધુમટો તાણી;
 દેખાડે છે પ્રીત, રીત ધુમટાયી લોકો;
 મનમાં જાણે મૂક, એવા નરની રે પોકો. ૧૦
 જે નરની નહિ હોય, પ્રીત ખીજ દારાપર,
 તે નરની તો પ્રીત, રહે છે વાંદા ઉપર;
 તોપણ હામે હામ, પ્રેમદા આંસુ ભરતી,

પૂછે તેનો કંથ, નાર શું કરવા રડતી. ૧૧

આપે જૂઠું જવાબ, પ્રીત વાંદાની નડતી,

માટે તેનો કંથ, પ્રીત મૂકે છે પડતી;

બહુ બહુ અડચણ રોજ, આવીને વચમાં નડતી,

વાંદાને નવ થાય, સુખમાં કો દી ચડતી. ૧૨

રમે કોઈને ઘેર, જઈને વાંદો બેસે,

જૂએ ધરતી નાર, તુરત ખૂણામાં પેસે;

અવળૂ સવળૂ મૂખ, કરીને નજર ફીરાવે,

ધરતો જાણે ડાંડ, અહીંથી ક્યારે જાવે. ૧૩

ભુંડી બાબે વાત, સોક સૌ વાંદા કરી,

સગાં સબંધી તૂર્ત, કહે લુલ વાંદા તેરી;

કરી અનિતી અપાર, રહું સદાય અકડ,

શર્મ નથીરે ભગાર, જ્યાં ત્યાં ફરતાં પ્રકડ. ૧૪

પાળે નીતી તોય, વાંદા પર શક સૌ ભાવે,

ક્રિયાં કરમનાં પાપ, દુખાવા વચમાં આવે;

નહિ ડાંડને માન, નાત જાતોમાં અડ,

મિત્ર ગણે છે કોક, બહુ ક' મારે પાડું. ૧૫

ધિક્ક બિંક અવતાર, જગતમાં વાંદાનોતો,

એથી સારો હોય, જનમ સૌ સાંદાનોતો;

આવે જૂઠું આજ, પછી સુખ ક્યાંથી પામે,

વાંદાના છે ભોગ, ઉત્તરો હોય તે વામે. ૧૬

એવાં એવાં આજ, હમેશાં ફરતાં નડતાં,

વાત સાંભળી ડાંડ, મુકે ધરમાં જઈ પડતાં;
 બહાજાને પણ દામ, ધીરે ના વાંઢો ધારી,
 હવે વધુ શું વડું, મલિન છે બુદ્ધિ મારી. ૧૭
 હરી ફરીને જાય, ડાંડ જ્યારે ધરમાં તો,
 નારી વિણ અપાર, શોક ઉપજે તનમાં તો;
 જુવે ધણીની વાટ, માળપર નારી બેઠી,
 ધણી આવે કે તૂત, ઉપરથી આવી હેઠી. ૧૮
 લોજી લોજી આપ, પાણી નહાવાને સાફ,
 રસોઈ હંડી થાય, કંચળ માનો મહાફ;
 કો દી યારી વાર, નહાતાં નહાતાં બાઈ,
 બાપા બાપા કહી, આવશે બાળક ધાઈ. ૧૯
 ચાલો ચાલો બાળ, એમ કહો ધરમાં આવે,
 ભોજન કરતાં બહાલ, બાળપર અતિ જણાવે;
 પછી નિરાંતે જાય, કરવા ધંધો ધારી,
 એવાં એવાં સૂખ, પમાડે ધરની નારી. ૨૦
 એમાંનું તો એક, સૂખ નહિ વાંઢો પામે,
 સત્ય કહું આ વેણુ, જુઓ જો હામે હામે;
 ધંધાપરથી ડાંડ, જાય છે ધરમાં જવા,
 ફરી મુકેરે કોણુ, ઉતું જળ એને નહાવા. ૨૧
 આડું અવળું જોઈ, ટાડું ઉતું જળ લીધું,
 મનમાં થે નિરાશ, શીરપર રેડી દાધું;
 નાહિ ધોઈને બાઈ આખરા બેશ બનાવે,

- મનવે એવા બેશ ડાંડવિણ કાય ન ખાવે. ૨૨
- મશાણુ સરખું દાર, ડાંડને સાગે ખાઈ,
વાંદાના છે ભોગ, કાય ના બોલે સાઈ;
એવાં એવાં દુઃખ, તથું મેં કાઢ્યું તારણ,
રે છે શ્યામી ડાંડ, કહું હું તેનું કારણ. ૨૩
- લખતણો વહેવાર કળીમાં કેવો ચાલે,
લેઈ રૂપિયા રોક, પછી દિકરીઓ ચાલે;
દિકરીઓના બાપ અને મા બોલે વાણી,
જમાઈનું ન જમાય, વળી પીવાય ન પાણી. ૨૪
- એવાં એવાં હેત, ભરેલાં વેણુ કહાડે,
હમર બારસે લે, ઘેરથી કન્યા કાડે;
દિકરીઓના દામ, કદાપી નવ લે ભાઈ,
કરે પરસ્પર કાઝ આપજે તું એક બાઈ. ૨૫
- મનમાં જાણે આપ, વાત આ કો ના જાણે,
દીધું કન્યાદાન, કહે મુખથી એ ટાણે;
પણ ઉઘાડી થાય રીત એ બદ્દ નહારી,
વર ઉઘસતી વાર, મુણો સૌ બોલે નારી. ૨૬
- નાહિ ઘોષને આજ, વરજી ઘોડે ચડીઆ,
જાનેયા પણ સાથ, જે સામુ ઘેર ચડીઆ;
મર્મ તણાં એ વેણુ, કહાડે મુખથી નારી,
તોપણ મૂરખ લોક, રૂપિયા લે છે ભારી. ૨૭
- સાહો સોહીને આજ, વર ચગરાજે ચડીઆ,

બેરી લેવા કાજ, વર સાસુ ઘેર અડીઆ;
 અરેખરો ને અર્થ, બતાવે સૌ ગાનારી,
 તોપણ એવી રીત, મૂરખ માને સારી. ૨૮
 એતું કન્યાદાન, કળીમાં લોકો આપે,
 રહે જગમાં ડાંડ, કહું છું એજ પ્રતાપે. ૨૯

પરણેલાનો પસ્તાવો.

લાવણી.

સહુ સજ્જન સુણજો વાત, હરખ હર આણી,
 પરણ્યામાં પીડા ધણી, જગતમાં જાણી. ૨૬૦
 મેં દુઃખ વેદીને દામ, ક્યો સ્ત્રી સારું,
 જાણે પરણ્યામાં સુખ હશે બહુ પ્યારું;
 પણ કુભારજાતી, સુખ નહીં પામ્યો આજે,
 તે હેત કરીને લખું કુવારા કાજે;
 સા કુવારા બાઈ વાત સુણો આ શાણી—પરણ્યા. સહુ
 સમજુ ને શાણી નાર, જેને ઘેર આજે,
 વેડે છે પોતે દુઃખ, કંથને કાજે;
 સ્વામીને આપે સુખ, દુઃખે દીલ દાજે,
 બોલે છે રૂડા બોલ, કંથને જાજે;
 એ કુલિન ધરતી નાર, તણી એવાણી.—પરણ્યામાં. સહુ
 સમજુને શાણી નાર, મળી નહીં જેને.
 દુનિઆમાં દેખો દુઃખ, ધણું છે તેને;
 પાડે ઉઠી પરબાત, પતિની પોકા,

જોવાને જોના થાય, જગતના લોકો;
 છુંડી રાંડે તો જરા શરમ નહીં આણી.—પરણ્યામાં. સહુ
 કદી હીણુ કમાઉ જો, કંથ નીકળ્યો જ્યારે,
 તો ફરી વળ્યારે ભોગ, કહું સંસારે;
 રોયા પીટયા કહી ગાળ, બાંડતી ભારી,
 પુર પોષણ ના થયે, કરીશ હું કારી;
 જોલે એવી એ નાર, પ્રીતની વાણી.—પરણ્યા. સહુ
 કેહે સાળુ તું લાવ, વળી ધરચોળું,
 જો નહીં આપે તો નકી રાખમાં રોળું;
 કક્ષાં કંઠીને હાર, કડુ ને વાળી,
 ચુડી ચતુરાને કાળ, લાવ રઢીઆળી;
 જો નહીં આપોતો પાઉં પળીના પાણી—પરણ્યા. સહુ
 કાઠી વિણુ રોયા કંથ, ચુલે શું ધાલું;
 વાઢીને તારા પગ, અંદર હું ડાલું.
 ચમ્ર ચમાટ ફરીને આવ્યા, પરણ્યા દોડી;
 આપો જે માગે સહુ, છોકરા છોડી;
 જો નહીં આપો તમે નાથ, આંખ કંઈ કાંણી.—પરણ્યા. સહુ
 વળી જોઈ રોયાજી કંથ, તારી મેં કરણી,
 જોગે પાપે ક્યાંય પતિ તુને હું પરણી;
 પરણી ના પામી સુખ, પતિ જો પાપી,
 કાળું કર રોયા કંથ, નાસિકા કાપી;
 તડ તડ તડ સાચું કહે કુટે જોમ ધાણી.—પરણ્યામાં. સહુ

એવી બુંડી સૌનાર, કરે બહુ કારી,
 તેથી ઇજત બાધ નય, જમતમાં બારી;
 વળી ઠામ ઠામ એ નાર, ગમે તેમ બોલે,
 તેથી થાશેરે છેક, તરણા તોલે;
 કાટી કાટી છે દુઃખ કહું શું વખાણી.-પરણ્યામાં. સહુ
 માટે મિત્રોજી વાત, જુણજો મારી,
 સમજ્યું ને શાણી સદાય, શોધો નારી;
 કહે મહાસુખ જે શાણી, નારીને વરણો,
 તો સંસારીક સુખ સદા શીર ધરણો;
 પરણીને બુંડી નાર, કાઢોશી લ્હાણી.-પરણ્યામાં. સહુ

નિશાળની રીતભાત.

માલિની છંદ.

સરસ સરસ શાળા, શોભતી રમ્યરંગી,
 બહુ બહુ લઘુ ખાળા, આવતીરે હેમંગી;
 હરખ હૃદય ધારી, રફૂલની છોકરીઓ,
 વિવિધ વિનય રાગે, બોલતી યૌ કવીતો. ૧
 મધુર સ્વરથિ જાણે, મોર ટોકા કરે છે,
 ચપળ ડગ ભરતી, હંસણીઓ ફરે છે;
 રસભરિ રસનાએ, કાગલો બેસિ આંખે,
 મધુર સ્વરથિ બોલે, બોલ સાદેજ લાંબે. ૨
 નજર મન ઠરાવી, ભર્ત રૂડાં ભરે છે,

હરખથિ ધણિ બાળા, ગીત પાઠે કરે છે;
 વિમલ મતિ ધરીને, પૂસ્તકો હાથ ધારી,
 મિહું મિહું મિહું બોલે, બહાસને એ વધારી. ૩
 અતિશય ઉપજે છે, હર્ષ જ્યાં છોકરાઓ,
 મન વન મહિ જાણે, ખીસીઆ માંડવાઓ;
 હરખથિ વળિ ગુર, સર્વને પાસ તેડે,
 વિધ વિધ કવિતાઓ, છોકરા ગાય ઠાડે. ૪

સુજંગીછંદ.

સવારે હેઠી બાળકો નિત્ય આવે,
 સદ્દ હરમાં શીખવા હેત લાવે;
 જહાં સૂધી ગુર નહીં પાસ આવે,
 તહાં સૂધી શિષ્યોજ મોજે ઉડાવે. ૧
 જહાં આવિયા ગુરને શિષ્ય જાણે,
 નહીં છોકરા બોલતા તેજ ટાણે;
 રજા લેઈ ગુર તણી માંદય પેસે,
 સલામો ગુરને કરી શિષ્ય બેસે. ૨
 સદ્દ છોકરા થાય છે એક ચિત્તે,
 ગુર દેખીને પાઠ વાંચે ખચીતે;
 બણે ભાવથી કોઈ ભૂગોળ જાણા,
 પઠે પ્રીતથી કોઈ છંદો રસાણા. ૩
 જણે અક્કસે કોઈ હિસાબ મોટા,
 કરે મા અને જ્ઞા વણી છેક ઠોટા;

સુખે શીખતા કોઈ રાગની વાતો,
 કરે પાઠ ગોખે વળી કોઈ ધાતો. ૪
 સહજે શીખે કોઈ ત્યાં રીતભાત,
 કરે વાદ વીવાદ વ્યાકર્ણ વાત;
 ધરી સૂરતા ચોપડી હાથ સ્થાપ,
 પ્રિતે વાંચના પાઠ ત્યાં કોઈ ભાષ. ૫
 સુણે ચિત્ત રાખી ગુરુ જી કહે તે,
 થવા ભાગ્ય રહું શિશુ સૌ લહેતે;
 ખુણે ખોચરે કો ગપાટા હડાવે,
 બુઝે નીજ ગુરુ તહાં ચૂપ થાવે. ૬
 ધરી શીર નીચું વિચારે કરેરે,
 નહીં આવીયું મોત માંડે ખરેરે;
 કહાડે વળી અક્ષરો કોઈ કાળા,
 દિપે તેહ જાણે પડી મોતી માળા. ૭
 વળી બાળ ન્હાનાં ભરે થેકડારે,
 રમે ને શિખે કોઈ ત્યાં એકડારે;
 રમાડે ગુરુ કોઈને ત્યાં લખોટા;
 નહીં જોઈ શીખે તહાં દેજ સોટા. ૮
 જુનંગી તણા હંદમાં આજ આ મેં,
 હઠી રીત નિશાળની જાણ કામે;
 જુઓ જો જુઓ જો સદ્ ગામ ગામે,
 રચ્યા આઠ હંદો મહાસુખરામે. ૯

વિવિધ જ્ઞાનનો વધારો.

શીખામણો.

૧. જે નવું કાર્ય બીજાની પાસે કરાવવાને તમે ધારો છો તે કાર્ય પ્રથમ તમે પોતેજ કરી બતાવો.
૨. જે કામમાં વધારે પાવરધા થવાનો પ્રેમ રાખો છો તે કામ પાવરી બંધ કરો.
૩. મહાન પુરુષોની કીર્તિનાં વખાણુ કરો છો તે કરતાં તેવી કીર્તિ સંપાદન કરવાને ઉદ્યોગ કરો.
૪. જન સમુહમાં શ્રેષ્ઠ ગણાવાની આશા રાખતા હોતો દીન પ્રતિદીન સુમ્તાનમાં વધારો કરો.
૫. તમારામાં જે શ્રેષ્ઠ સદગુણો હોય તે બીજાને જણાવવાની તક શોધ્યા કરો.
૬. પોતાની સ્વજ્ઞાતીને તથા સ્વદેશીને સુધારવાની જે આકાંક્ષા રાખો છો તે કરતાં પોતાની દેહ અને પોતાના દુર્ગુણ સુધારવામાં વધારે લક્ષ રાખો.
૭. બીજાના અમવડે મેળવેલી અમુલ્ય ચીજ વાપરવામાં જેવો આનંદ માનો છો તે કરતાં પોતાના અમથી મેળવેલી હલકી ચીજ વાપરવામાં અધીક આનંદ માનો.
૮. સુધારાનો ફાંકો બતાવી પુનર્જન્ન કરાવવાની જે પ્રેરણા કરો છો તે કરતાં બાળજન્ન બંધ કરવા તરફ બહુ બળ કરો.

પાંચ, અને તેથી વધારે ચોપડીઓ ખરીદ કરી આશ્રય આપનાર સદ્મહસ્થોનાં મુખ્યારક નામ.

અમદાવાદ.

૧૬ રા. રા. સોમેશ્વર નારણજી વ-
કીજી.

૫૫ રફોલર. હરીલાલ દલસુખ ત-
રફથી

૫૫ „ કેશવલાલ ગીરધર તરફથી

૪૦ „ સુનીલાલ દલસુખ તરફથી

૨૦ „ છોટાલાલ જીવેરદાસ તરફથી

૧૦ „ માણેકલાલ મગનલાલ.

૧૦ „ રાયચંદ વનમાળીદાસ.

૯ „ મયુમાધ ગોપાલજી.

૬ ઠાકર જગનલાલ આત્મારામ.

૫ „ કેશવલાલ પરભુરામ.

૫ રફોલર વજલાલ ડાહ્યાભાઈ.

૫ „ નરોત્તમ કુબેરભાઈ.

અમનપુર.

૯ ઠાકર. સુનીલાલ હરજીવન.

૬ પટેલ. પરાગભાઈ પ્રજાભાઈ.

૬ ભુકરદમ ત્રીભોવન હરીભાઈ.

૬ પટેલ કેવળભાઈ મનોરભાઈ.

આણંદ.

૧૫ રા. રેવાશંકર નાથારામ.
ધડર.

૩૦ રા. હરગોવત શીવશંકર.
ઉમરેડ.

૪૦ ત્રવાડી બાળકૃષ્ણ દોલતરામ
તરફથી.

કપડવાણ.

૫૦ સ્વર્ગવાસી શેઠ નાલચંદભાઈ
નથુભાઈ.

૩૩ શેઠ મણીલાલ સામળભાઈ.

૨૫ લક્ષ્મીભાઈ હરજીવન આરતર.

૨૧ સૈયદ હુસેનમીઆં દાદામીઆં.

૧૬ રા. રા. મગનલાલ જયચંદ
વકીલ.

૧૬ દેસાઈ આચ્છલાલ મનસુખ.

૧૫ ભટ. મંગળભાઈ જનકવભાઈ.

૧૨ મલેક સુલતાનમીઆં જમીન
તમીઆં.

- ૧૧ રા. પીતાંબર લક્ષ્મીદાસ.
 ૧૧ રા. હરગોવિન મુલજી.
 ૧૦ રા. લલ્લુભાઈ હરજીવન.
 ૭૭૫ ત્રવાડી રાધેકૃષ્ણ દોલતરામ
 તરફથી.
 ૧૦ રા. છગનલાલ શંભુલાલ બી.
 એ.
 ૧૦ રા. દલસુખ કાળીદાસ.
 ૯ રા. આદીતરામ પીતાંબર.
 ૮ રા. જનકરાય રણુછોડ.
 ૮ રા. દાજીભાઈ કીરપારામ.
 ૬ રા. દાજીભાઈ મનસુખ વકીલ
 ૫ શેઠ પ્રેમાભાઈ કેવળભાઈ.
 ૫ દોશી શંકરલાલ પ્રેમચંદ.
 ૫ રા. લલ્લુભાઈ જનકભાઈ.
 ૫ શેઠ અળદુલઅલી તૈયબઅલી.
 ૫ રા. નારણજી ગોરવન.
 ૫ રા. અંબાલાલ દોલતરામ.
 ૫ રા. કુબેર લાલભાઈ
 ૫ ત્રવાડી છગનલાલ અંબાશંકર.
 ૫ દોશી જમનાદાસ કરમચંદ.
 ૫ દોશી જમનાદાસ પુશાલ.
 ૫ દોલતરામ નારણલાલ.

- ૫ શા. જોહાલાલ છગનલાલ.
 ૫ રા. મહાસુખ નાથજી.
 ૨૫ પટેલ શ્રીધર કેવળભાઈ તર-
 ફથી.
 ૨૫ ત્રવાડી માધવલાલ મથુર ત-
 રફથી.
 ૨૦ દોશી ચુનીલાલ હરજીવન ત-
 રફથી.
 ૨૦ ગાંધી દલસુખ રણુછોડ તરફથી.
 ૨૦ બટ દોલતરામ નરસિંહરામ.
 ૫ ત્રવાડી કેસવલાલ આપુજી.
 કલ્યાણી.
 ૨૫ રા. મનસુખરામ નરસિંહરામ.
 ૭૫ બટ. છગનલાલ કાશીરામ ત-
 રફથી.
 ૫૦ ત્રવાડી ચુનીલાલ મુલજી તર-
 ફથી.
 ૧૫ બટ. પરસોતમ નરસિંહરામ
 ૬ ઠક્કર કહાનજી કેશવજી.
 કરમચંદ.
 ૧૬ રા. ત્રીભોવન મહાશંકર •

કરમાડ.

૧૬ રા. ડાહ્યાભાઈ ઘેલાભાઈ ત-
રફથી.

કણ્ઠઝરી.

૨૧ રા. ત્રીભોવન ગોવિંદરામ ત-
રફથી.

૬ રા. જ્ઞેશંકર રામશંકર.

ઠીમોજ.

૫ રા. અનોખરામ પ્રભાશંકર.

કરસાણા.

૧૦ રા. સુનીલાલ કાશીરામ.

કુખા.

૭ રા. હરીલાલ વલ્લભરામ ત-
રફથી.

ઉમેરા.

૧૦ રા. ઇશ્વરબાવા બાપુભાઈ.

ગોધરા.

૭૫ ઘાંણી જ્ઞેહાલાલ પુનરામ ત-
રફથી.

૭૫ રા. રણુછોડ પીતાંબર તરફથી

૬ શા. સુનીલાલ દલસુખ.

૬ કાઠીઆ ગોવિંદ બાપુજી.

૫ , , ગીરધર પીતાંબર.

૫ શા. હરીલાલ શીવલાલ.

ચકલાદ.

૫૧ રા. ઉત્તમરામ નરસિંહરામ ત-
રફથી.

૫ રા. લાલશંકર નાનાભાઈ.

ચાકળીઆ.

૬ રા. સોમેશ્વર હરજીવન.

જાંબુરા.

૫૧ રા. ત્રીભોવન જગજીવનદાસ
તરફથી

૭ રા. છોટાલાલ ભાઈજી.

૫ રા. મથુરભાઈ નંદવલ્લભ.

કુંડજ.

૫૧ રા. લલુભાઈ ગોતીરામ તર-
ફથી.

૫ રા. દલપતરામ પરસોતમ.

ડભોઈ.

૫ અમીન જ્ઞેહાભાઈ પરસોતમ.

૫ , , ગીરધર ઘેલાભાઈ.

તીલકવાડા.

૬ રા. માધવરાવ વિઠલરાવ.

કુધીઆ.

૧૫ રા. કેસવલાલ પરમરામ ત-
રફથી.

નડીઆદ.

૧૫૧ રા. મહાસુખરામ પ્રાણનાથ તરફથી.

નોખાર.

૯ રા. વિશ્વનાથ હીંમતરામ તરફથી.

૫ ઠક્કર પરસોતમ શંકર.

નડીઆદ (નાનુ').

૧૧ હવાલદાર જગદુપ્રસાદ.

પુરસા.

૮ રા. તુળસીદાસ સામળદાસ.

પરતાપગઢ.

૧૫ રા. મથુર દનેશર.

ભાવનગર.

૪૦ રા. રા. હરીલાલ દામોદર.

ભરૂચ.

૧૦ શેઠ બહેરામશાહ દીનશાહ.

૫ શેઠ જહાંગીરશાહ દીનશાહ

લીમડી.

૧૮ ત્રવાડી કાળીદાસ ગીરધર તરફથી.

ભોદર.

૧૦ પટેલ નારાયણ મુલજી.

૬ પટેલ ત્રીકમ નાથાભાઈ.

૬ પટેલ લલ્લુ નાથાભાઈ.

૬ પટેલ ગણેશ હક્કાભાઈ.

૫ ત્રવાડી મનસુખ વિષ્ણુદત્ત.

૫ પટેલ ભવાન લાલદાસ.

૫ ઠક્કર શંકર પીતાંબર.

૫ „ ગોવિંદ વેણીભાઈ.

૫ ત્રવાડી અંબાલાલ લલ્લુભાઈ.

૫ પટેલ ધુરા તળશીભાઈ.

૫ પટેલ ત્રીભોવન બાપુભાઈ.

૫ તિયોરા આશા કલ્યાણ.

૫ પટેલ કાળીદાસ જ્ઞેશંગભાઈ.

૫ સિંધા. ભગવાન ગોરધન.

૫ દામઈ બાધર.

મધણાદ.

૬ ગીરજશંકર મહાશંકર.

રતનપુર.

૧૫ રા. ભોગીલાલ વલ્લભરામ.

હુણાવાડા.

૧૨ રા. બાપુજી દુલ્લભરામ વઝીલ

વડોદરા.

૨૫ રા. ત્રંચકલાલ જોડાભાઈ.

૫૦ સુનીલાલ લલુભાઈ.

વાસણા.

૫ રા. હરીભાઈ ભગવાનદાસ.

શુકલતિથિ.

૩૦ રા. ભાઈશંકર માધવરામ.

૧૫ રા. ઝવરલાલ દામોદર તરફથી

સુરત.

૫૨ જોશી અંબાલાલ દામોદર
વકીલ.

૩૦ મગનલાલ ભાઈજી.

સરભાણ.

૨૫ પટેલ મથુરભાઈ હીરાભાઈ ત
રફથી.

૫ અમૃતલાલ રઘુનાથજી.

સમડા તળાવ.

૫ પટેલ રણુજીડ હરીભાઈ.

દરી.

૫ પટેલ કેસર લક્ષ્મીદાસ.

મલાવ.

૫ રા. મુલજી જીવરામ.

નોધણા.

૬ રા. લક્ષુભાઈ જાપુભાઈ.

ખાવળા.

૧૩ અમૃતલાલ વિઠ્ઠલદાસ.

જગાની સંકોચણને લીધે તથા ધાર્યા કરતાં કદ વધી જવાથી સઘળા આહકોનાં મુખારક નામ આપી શક્યો નથી. તો પણ જે જે સંખ્યા અહરથોએ પોતાની ઉમદા લાગણીથી મને મદદ કરી છે તે સંઘળાઓનો તથા આ ચોપડી સુધારી છપાવવાના કામમાં મારી તરફથી રા. ત્રીભોવન જગજીવનદાસ (તોરણાવાળા) અને કપડવણુજીના રહીશ ત્રવાડી દોલતરામ હરીવલ્લભના જેટ પુત્ર રાધેકૃષ્ણ જે જે શ્રમ વેઠ્યો છે તેઓ ગાળતો ધણોજ ઉપકાર માની આ ટાણે તેઓ ભાળતો યાદ કરણું. અને હવે પછી આવા શુભ કાર્યમાં મદદ કરશે એવી આશા છે. પાંચ કરતાં વધારે ચોપડીઓ રાખતાર આહકોનાં

મુખારક નામની ટીપ પાછળ આપવામાં આવી છે.

હું કાંઈ કવિપાસે કાવ્યશાસ્ત્ર શીખ્યો નથી કે જેથી મારું પુસ્તક
અમક યમક સહિત રસવાળું થઈ પડે. અને લોકોને પ્રિય લાગે. આ-
વું રસ રહીત પુસ્તક લોક સમાજની આગળ મૂકવું અયોગ્ય છે તેમ
છતાં વિદ્વાન જનો પાસે ક્ષમા માગી આ પુસ્તક જાહેરમાં મૂકું છું
કે જેથી કાંઈ એકાદો સારો વિષય લખવાને લાયક થાઉં.

આ વિષેનો મારો પહેલો શ્રમ છે. મારે ભૂલ હોય તો તે
વાંચતી વેળા વાંચક વર્ગ ક્ષમા કરી મુધારી લેશે એવી આશા રા-
ખું છું.

મ. ન. ભટ્ટ.

કર્તા.

જાહેર ખબર.

“વિવિધ જ્ઞાનનો સારાંશ ભાગ ૨ જો.” આ નામની ચોપડી હવેપછી બહાર પાડવાનો હેતુ છે. તેમાં ઓછામાં ઓછા ૫૦ વિષયનો સમાવેશ થશે. જગાની સંક્રાંતિને લીધે વિષયોની ટીપ આપી નથી. પરંતુ એટલું જ કહી શકાય કે એ ચોપડી પ્રથમ ભાગ કરતાં વધારે રસીક અને હપયોગી થઈ પડે તેવી તજવીજ કરવામાં આવશે. તેનું કદ ઓછામાં ઓછું રોયલ ૧૬ પેજ ૮ ફરમાનું થશે. દર નકલની કીંમત અગાઉથી ૩૦-૫-૦ પડશે, ને પાછળથી ૩૦-૮-૦ પડશે. પોસ્ટેજ માફ.

ઓછામાં ઓછાં પંદરસે નકલનાં આદક થશે તોજ ચોપડી છપાવવામાં આવશે. જેઓને રાખવાની ખુશી હોય તેમણે પોતાનું નામ નકલ અને ચોકસાઈ ઠેકાણું નીચેના સરનામે લખી મોકલવું.

લી. મહાસુખરામ નરસિંહરામ ભટ્ટ.

મોજો બોદર તાલુકો જંબુસરની સ. ગુ. નિ. મેહેતાજી.

જાહેર ખબર.

નીચે લખેલે ઠેકાણેથી આ ચોપડી રોકડી કીંમતે મળશે.

અમદાવાદ—રા. દલસુખ હરગોવન ઠે. માંડવીની પોળ.

નડીઆદ—રા. મહાસુખરામ પ્રાણનાથ સ. ગુ. નિ.

સુરત—જેશી અંબાલાલ દામોદર ગોપીપરામાં.

ગોધરા—રા. જેઠાલાલ પુંજરામ.

જંબુસર—રા. રા. ત્રીભોવંન જગજીવંન. નં. પેલાની નિ.

લોહર—કર્તા પાસેથી.

કપડવણુજ—ત્રવાડી રાધેકૃષ્ણ દોલતરામ તથા ભટ. દોલતરામ
નરસીંહરામ, હનુમાનવાળી પોળ.

કલ્યાણી-ભટ. પરસોતમ નરસીરામ ઠે. જાનરમાં,

જાહેર ખખર.

રખરના સિકકા જેને કરાવવાના હોય તેમણે નીચેને સરનામે
સખવાથી નમુનાતું ફારમ મફત મોકલવામાં આવશે.

હરજીવન પરસોતમ ઠાલાલ.

